

Elettiin sitä ennenkin

Kiimavaaran jängällä heinätoissä

Heinätoiden valmistelut aloitettiin ulkoniityjen heinätoille 1940 -luvulla Lapissa normaalisti heinäkuun alkupäivinä ja varsinainen heinänteko alkoi puolivälissä heinäkuuta. Kesä 1940 oli lyhyt välirauhan aika, jolloin olin jo mukana niityllä, lähinnä se oli vain mukana oloa. Sitten jo kesällä 1941 minulla oli niityllä oma viikate ja harava. Se oli jo jatkosodan hyökkäysvaiheen aikaa sen muistan, kun siitä puhuttiin ja keskusteltiin paljon. Heinäkuun alkupuolella jälleen laitettiin viikatteet sekä haravat kuntoon ja niityille lähtö oli heinäkuun puoliväli. Muisteluni heinätoistä liittyy mainitsemaani ajanjaksoon, kuvaukseni kertoo lapsen silmillä nähtynä silloisia tapahtumia Pohjois - Lapin maatalon töistä ja elämästä yleensä. Kuuluu viikateseppä Kulpakon Aukusti asui naapurina ja oli iltään silloin n. 73 -vuotias. Kulpakostakin olivat pojat Pauli ja Kalle rintamalla. Talon työt olivat isännän ja emmän Tildan n. 72 -vuotta sekä tyttöjen Lyylin, Iltun ja Elman harteilla. Aukusti oli valmistanut viikatteet kyläläisille takoen ja karkaisten viikatteet valmiiksi jo kesäkuulla. Tehden pitkiä päiviä, että ehtii heinätoilleen mukaan johtamaan tyttöporukkaa heinätoissä. Työjärjestelyissä oli varauduttava selviytymään käytettävissä olevi voimin, kumma kyllä niistä selvittiin käsityksenimukaan jopa yllättävän hyvin

Viikatteet laitettiin jo kotona puisiin varsiinsa sitoen mänttiremmeillä siipiviikatteet suoniitylle sopivalle ” haukkaukselle ” ja kiilattiin tiukkaan paikalleen. Puhuttiin ” suun laittamisesta ”, valmisteltaissa viikatteita varsiinsa suoheinälle ottaviksi... suuta piti laittaa noin 6 - 7 cm. Sillä saatiin sopiva niiton lyönnin etenemä ja niitto kävi joutuisaan sekä rytmikkäästi. Niitylle lähdettiin aina viikon reissuun. Matka noin 7 km etäisyydellä olevalle Kiimavaaran jängälle alkoi siten, että jokaiselle miehelle, viikatteen ja haravan lisäksi, varustettiin eväslaukku kannettavaksi. Sodasta riippumatta Suomessa elettiin kotirintamalla jokseenkin rauhanomaisesti, niinkuin ennenkin keskittyen käsilläoleviin töihin, uskoen ja luottaen selvitymiseen. Sodan vaikutuksen heinätoissä voi havaita mielestäni, ainoastaan heinämiesten ikärakenteesta. Jälestäpäin asiaa tarkastellen sen huomaa.

Selkeinä kesäpäivinä ” sodan jyly todella vaimeana kuului ” idän suunnalta, jolloi sattuivat ilmapuotukset idästäpäin. Puhuttiin Sallan suunnan saksalaisten ja suomalaisten hyökkäyksestä Muurmännin rataakohti. Lähtiessämme taivaltamaan Ounasjoen rannalta niitylle, ylitemme huristeli saksalaisia lentokoneita. Ne lensivät Norjasta Rovaniemelle ja jälleen päinvastoin, suunnistaen jokilinjaa seuraillen. Ounasjokilinja oli saksalaisten jatkosodan aikana käyttämä lentoreitti. Lentokorkeus yleensä oli varsin matala, selvästi näki lentäjien istuvan ohjaamossa, heillä olivat ns. lentäjänlakit päässään, joskus he jopa vilkuttelivat katselijoille. Yleensä ne lensivät useamman koneen muodostelmana, jolloin oli pari hävittäjää mukana, ilmeisesti suojaamassa ja varmistamassa laivueen turvallisuutta. Tämä lentoreitti oli melkoisen vilkkaassa käytössä, sellainen mielikuva minulle on jäänyt, että koneita näkyi reitillä päivittäin useitakin.

Taivalluksemme alkutaipaleelta on mieleenijäänyt Keskitalon Aukustin kertoma juttu, jota seudulla talvisodan ajalla tapahtuneena tosiasiana kerrottiin. Naureskeltiin huvittuneena täydelleen hullunkurista väärinymmärtämistä, joka johtui Länsi kannaksen paikannimien asiayhteydestä. Juttuun liittyy kittiläläinen tapa, katsoa - asioita hullunkurisesta näkökulmasta. Sitä sodanaikana varmaan mielellään muisteltiin järkyttävien tapahtumien

laukaisemiseksi. Se oli tapa käsitellä ja katsoa tosiasioita sekä sodan järjetöntä kauheutta koomisesta näkökulmasta.

Aukusti kertoi Kittilän Kallionkylässä erään vanhanisännän tuumanneen kuullessaan kerrottavan talvisodan suurista miestappioista talvisodan torjuntataisteluissa ja -alueluomenetyksistä Kannaksella:

” Kummako se nyt, jos - soassa yks Sormiki menne, sattuuhan sitä monesti pärehöyläyksessä, että sormenki pärehöylänterä silipasee...soon pientä soassa semmonen. Eikä ihimetytä ollenkhaan ko hoethan vain yhtenhän, että net pojat sielä Lähthelä kans ovat koassa paikassa. Varmhanki keittelevät sielä vain kahavia ko -oon sitä vettäki... lähthessä. Pitkästyvät oottelemhan tietenki, niitä toppatakkisia. Kummako se, jos kahavit lämpimikshen keittelevät ja tulistelevat ko niinkoat pakkasetki sattu tälletalavele. Nii ‘ ih... sitte vielä seki ku ihan summassa tapelhan , niin meneehän siinä miehiä. Toista solis ko siinäki olis jonkulainen järjestys...tarttis kans vähän suunnitella, ennenkö ruvethan tappelemhan ”.

Niin soli Klaun -äijä tuumanu ko kerrothin sanomia talvisoasta. Miten lie ko uuesthan alethin ?

Soppii ajatella, että niillä nyt jonkulainen suunnitelma saksmanneilla on tuola Sallansuunala, ko tuommonen jylyki käyppi, että taivas kumisee ja lentokonheitaki lentää yhtenhän, tuumasi Keskitalon Aukusti.

Ylijääskön heinätoissa meitä oli silloin, ikäjakauma noin: Olli -äiji 75 , isä Kalle 42 , Keskitalon Aukusti 55, ja Veikko 14 sekä kirjoittaja 8 -vuotta. Laukut selkään pakattuina viikon evästys mukana, matka tehtiin kävelemällä metsätietä Kiimavaaranjängän asentopaikalle Kotamaahan. Kahta pyörää mukana työnnettiin tavarakuljetukseen, matkattaessa metsätietä. Asuntona meillä oli Kotamaassa suonreunassa tuohesta ja riukupuista valmistettu lappalaismallinen” Pirrikota ”.

Se oli kauniissa mannikössä aivan lähellä suonreunaa, kuivassa lämpimässä hietikkorinteessä, siihen pystytetty ja valmistunut 1913. Vuosiluku oli kodan sisäpuolisessa tukihirressä, jonka isä Kalle oli 14 -vuotiaana siihen, kertomansa mukaan leikannut. Halkaisijaltaan kotaympyrän pohja oli noin 6 - 7 jm ja korkeutta savuakkoon ” yläräppänä” sisällä n. 3,5 - 4 m.

Yläräppänä eli kodan savuakko, muodostui neljästä vahvasta sisäpuolen tukiriuusta ” haarapuista”,

jotka nojasivat haaroistaan yhteen. Savuaukkon muodosti huipun kattamaton osa, halkaisijaltaan noin 90 cm lähes - säännöllinen ympyrä. Räppänä veti hyvin savut ulos ja toimi muutenkin mainiona, ilmastoinnin hormina.

Keskellä kotaa oli kehystetty tulisija maassa savuakon kohdalla ja sen yläpuolella tukiorsi seinältä toiselle n. 2 m korkeudella, jossa liukuivat ” keitisvinkat ” sopivalle kohdalle tulisijan ylle. Ketisvinkka oli tyveltä noin 4 cm läpimittainen tuore koivu, jonka yläpää oli kirretty silmukaksi tukiorren ympäri, siinä se liukui haluttuun kohtaan tulipaikan yllä. Vinkan alapäässä oli leikattu sopivasti oksa sivukoukuksi. Siinä oli kattilalle ja vuorollaan kahvipannulle ripustuskoukku keittotulen ylle...erittäin pätevä menetelmä kodassa keittämiseen.

Pirrikota oli mahtava kesäasunto, lattiana tasainen hiekkainen maa, joka lakaistiin puhtaaksi varpuluudalla ennen porontaljojen oikaisua säteittäin makuusijoiksi ulkosivuja kohti. Oviaukon lähellä oli veistetyistä hirsistä maahanlaitettu taso keittovälineille ja astioille.

Seinänvierustalle asetettiin tason vierelle: Kuivalihakontti (tuohikontti se oli - iso), perunalaukku, keittovälinelaukku, muiden ruokatavaroiden laukut... jne. Laukut olivat kotona valmistettuja poronahka laukkuja, ne olivat punaruskeaa kotonaparkittua nahkaa. Voirasia otettiin laukusta ja maitopullot (puuro ja kermamaito korvikkeen juontiin). Ne vietiin piimäkaltion vierelle ja upotettiin rahkasuohon sammaliin kylmäsäilöön ” jääkaappiin ”, josta niitä käytettiin poissa vain ruokailun ja korviketauon aikana. Samalla nostettiin piimänassakka ylös ja tuotiin kotaan ruokatavaroiden vierelle, siinä se säilyi raikkaana ja käyttökelpoisena koko viikon.

Heinätyöt aloitettiin aamukorvikkeiden nauttimisen jälkeen aina noin klo 7 aamulla. Suoluhta, korte ja raateheinä kasvusto, jota jägällä kasvoi hyvin, niitettiin siipiviikatteella ” karheelle ”.

Se syntyy niittäjän lyödessä viikatteella puolikaaren oikealta vasemmalle. Heinä leikkautuu tasaista suonpintaa liitävän viikatteen ja siiven heittämänä vasemmalle karholle. Palatessaan takaisin niittomiehen lyöntikaaret yhtyvät ja syntyy keskelle heinäjuonne se on yhteenkasautuva heinäkare. Siinä heinäkuivuu poutasäällä noin kahdessa päivässä latokuivaksi ja on kannettavavissa latoon.

Heinät kannettiin latoon kahdenmiehen taakkakuormana, joka tehtiin noin 5 jm pitkien höylättyjen riukujen ” Sapilaiden ” päälle. Sapilaiden päällä oli koivuvitsat, noin 50 cm välein asetettuna poikittain kuormapohjaksi. Kuorma kerättiin siirrellen sapilaita kantaen aina pienen matkaa ja kerättiin noin 400 cm pitkäksi taakaksi sekä korkeutta, että leveyttä kertyi 150 x 150 cm, jolloin taakka oli n. 150 - 200 kg painoinen. Tällaisen kuorman kaksi miestä kantoi jopa 100 jm etäisyydeltä latoon. Hyvää kuntoahan työ vaati ja melkoisia koura ja jalkavoimia...silloinhan olivatkin miehet rautaa ja sapilait puuta.

Ruokailut niityllä rytmittyivät: Amiainen noin klo 10, jolloin oli tavallisesti kuivalihavelli, jossa oli runsaasti poronlihaa, perunoita ja liemessä vähän kararyynejä se oli hyvää. Korviketauko seurasi noin klo 14, silloin sai niitä tädin paakelseja ja leipäjuustoa myöskin oli tarjolla, molemmat olivat maukkaita ja todella hyviä välipaloja. Maalaistaloissa ei ollut pulaa ruuasta ” omavaraistalous ”, jota silloinen Lapin maatalous pääosiltaan oli tuottanut ruuan talouteen.

Päivällistauko pidettiin noin klo 17, silloin ateriat yleensä muodostuivat ohrarieskasta, kuivalihasta ja suolakalasta, siikaa, silakkaa ja lohtakin oli toisinaan sekä ruokajumana hokmannipiimää se oli kylmää ja raikasta.

Päivällistaun jälkeen yleensä lähdettiin kokoamaan heiniä latoon, jolloin joutui nostelemaan taakkoja. Silloin ” katalysaattori sihahteli ja pakarikin tahtoi paukahdella ”, kun kuormituksessa ylimääräiset paineet purkautuivat solistosta vapauteen.

Lisäpotkua työhön antoi varsinkin hokmannipiimä, juuhkaten kuuran kylmältä housujen takalistolla. Tyyneessä illassa leijailivat sanoinkuvaamattomat tuoksut. Tunnelmaa tiivistivät - tuhansin parvina inisevät sääskilaumat. Kiireisen hikisenä huohottaen, välillä vetäistiin pikiölyä kasvoille ja niskaan. Hivlevän hienoon kuivanheinän tuoksuun sekoittui ennenmainittujen lisäksi pikiöljyn raikastavaa lisätuoksua. Heinäniityllä saavutettiin siedettävä kesäillan tuoksujen harmonia ja siinä oli kesän -uhoa laidasta laitaan.

Töiden päättyttyä iltapala nautittiin noin klo 20 tienoilla se oli tavallisesti ohra -tai kaurapuuroa.

Siihen sai jokainen n. 1/4 l maitoa puuronkanssa, maitoa sitten yönseutuna haki isä tai äiji kotoa puoliviikonmaissa n. 5 - 6 l lisäännoksen loppuviikoksi. Puuron jäkeen sitä olikin jo valmis kölähtämään porontaljoille nukkumaan. Kodan tulisijaan hiiloksen päälle haettiin sulolta kostea rahkaturvelevy savuamaan ” sääskisavut ”, kohoilivat pirrikodan

savuräppänestä kesäiselle yötaivaalle. Sodasta huolimatta juttutuokiot iltasella kävivät vilkkaana, kierrellen aiheet mailman tapahtumissa laidasta laitaan. Kovan heinätyöpäivän jälkeen rauettiin levollisena nukkumaan. Hienoinen savunhaju ja yölliset sääskisavut rauhoittivat ihmeesti asuntokodan sisäpuolen sääskilaumojen ryntäykseltä, kodassa oli levollista nukkua.

Keminmaassa 3.10. 2005 Yrjö Ylijääskö